

(Atkelta iš 3 p.)

dye ir Gésaluose. Pagal galimybes peržiūrėdavau bibliotekos fondą, ypač naujai gautas knygas istorine tema. Tuo laiku mane sudomindavo net ir pati mažiausia žinutė, kurioje būdavo paminėtas Skuodo vardas. Esu labai dėkinga seniesiems skuodiškiams, kurie, susirinkę į Skuodo bibliotekoje vykusius prisiminimų vakarus, atsinešdavo senų nuotraukų, daug įdomaus papasakodavo apie tai, kaip anksčiau atrodė Skuodas, jo gatvės, aikštės, kaip skuodiškiai gyveno nepriklausomos Lietuvos metais. Šie susitikimai ir jų metu surinkta medžiaga paskatino surengti fotografijų parodą „Kelionė po jaunystės miestą“. Vėliau sudarėme du nuotraukų albumus, kuriuos galima laikyti ir šios istorijos priedais.

Sovietmečio laikotarpiu parašyta „Skuodo miesto istorija“ daug kas naudojosi, daug kas ją skaitė. Rašydama ją, dar daug ko nežinojau, nemažai surinktos medžiagos nebuvau panaudojusi. Dalies medžiagos dėl šiandien suprantamų priežasčių tais laikais ir negalėjau panaudoti. Taigi ta mano pirmoji parašyta Skuodo istorija, laikui einant, moraliai paseno. Iškilio reikalas pradėti rašyti naują. Taip gimė kitas tekstas, parengtas naudojantis šaltiniais, kuriuos daugelį metų po kruopelytę rinkau. Mano nuopelnas tik tas, kad tai, ką buvau suradusi, sudėliojau į savo vietas, kad tiems, kurie norės susipažinti su Skuodo istorija, nereikėtų į namus nešti krūvą knygų.

Rašydama istoriją peržiūrėjau daug senų, dar XVIII–XX a. pradžioje išleistų knygų, beveik visą tarpukario metaisėjusių periodinę spaudą. Siekiu, kad darbe aprašomi įvykiai nebūtų atsieti nuo Žemaitijos ir visos Lietuvos istorijos.

Pirmoji istorijos dalis apima Skuodo istoriją nuo seniausių laikų iki XX a. pradžios.

Rašant apie Skuodą, nebuvo įmanoma apeiti ir Apuolės piliakalnio istorijos.

Labai daug medžiagos apie Skuodo istoriją pateikta kanauninko Pranciškaus Žadeikio knygoje „Didžiojo karo užrašai“. Gaila, kad Skuodas niekaip neįstengia išleisti šios knygos pakartotinio leidimo. Manau, kad tai padaryti yra mūsų miesto, rajono vadovų garbės reikalas.

Norėčiau, kad, vartydami šios istorijos puslapius, jaunieji skaitytajai taip pat, kaip ir aš seniau, užsidegtų meile Lietuvos ir gimtojo miesto istorijai. Norėčiau, kad rajono inteligentai, mokytojai, kiti miesto žmonės susidomėtų labai įdomiu darbu – kraštotyra ir patys jo imtųsi. Visi įvykiai greitai nueina į užmarštį, jei jų neužfiksuoji, neįamžini, jei nepalieki šioje žemėje ženklų apie juos. Jei kiekvienas iš mūsų ką nors paliksime po savęs, neišnyks nuo pasaulio žemėlapiu nei Skuodas, nei Lietuva.

Skuodas

AR BUVO SKUODO PILIS?

Skuodas yra Šiaurės vakarų Žemaitijos miestas prie Bartuvos ir Luobos santakos. Nuo jo iki Lietuvos–Latvijos sienos – 3 kilometrai. Tai labai senas miestas. Pirmieji rašytiniai šaltiniai, kuriuose minimas Skuodas, – iš XIII amžiaus. Žymiausių Lietuvos XIII–XIV a. pilių kartogramoje Skuodas rašytiniuose šaltiniuose priskiriamas prie nepaminėtų pilių, šalia kurių yra išlikę piliakal-

niai. Anot Skuodo istorijos tyrinėtojo J. Normanto, Skuodo pilis turėjusi būti toje vietoje, kur Bartuvos upė daro didžiulę kilpą (trenkus užtvanką, 1968 m. šią teritoriją užliejo Bartuvos vanduo – dabar čia tyvuliuoja Skuodo marios). Netoli Skuodo geležinkelio esanti aukštumėlė (dabartinės autobusų stotelės vieta) nuo seno buvo vadinama Pilies kalnu. Autorius rašo, kad girdėjęs pasakojimų, jog ten kadaise buvęs palaidotas kunigaikštis Mantvydas (gal Mažvydas). Netoli buvusių, sovietmečiu buldozeriu nustumtų ir vandeniui užlietų pakaruoklių ir skenduolių kapinaičių, stovėjęs akmuo, ant kurio buvę iškalti kažkokie ženklai. Po tuo akmeniu ir galėjęs būti palaidotas minėtas kunigaikštis¹.

Apie pilies kalną man yra pasakojęs Kazys Girdžiūnas bei buvęs skuodiškis mokytojas istorikas Kazimieras Barkauskas.

15–50 metrų toliau į pietus nuo spėjamos piliavietės esą buvusi labai sena kapavietė. Pasak J. Normanto, vaikystėje jis ten radęs žalvarinių papuošalų ir juos nunešęs į mokyklą. Vėliau pats kasinėjęs tą kapavietę ir ten radęs dar apie 40 įvairių papuošalų.

Manau, kad minėtoje XIII–XIX a. Lietuvos pilių kartogramoje Skuodo pilis nepaminėta dėl to, kad tuo metu jau nebebuvo likę nieko, kas ženklintų jos buvimo vietą. Ilgą laiką iki 1900 metų šiose vietose žmonės negyveno. Tikėtina, kad buvusios pilies likučiai galėjo būti sunaikinti per piliavietės teritoriją ir pro ją tiesiant kelią Skuodas–Darbėnai (tai galėjo įvykti XVIII–XIX. ar dar anksčiau) bei 1915 m. – geležinkelį Kretinga–Liepoja. Vėliau toje vietoje apsigyveno iš kitur atvykę žmonės (daugiausia geležinkelio darbininkai). Jie Skuodo istorijos nežinojo. Todėl tikėtina, kad žmonės, nieko neįtardami, dirbo šioje teritorijoje žemę ir taip sunaikino paskutiniuosius buvusios pilies likučius.

Tokiai hipotezei pagrįsti J. Normantas pateikia nemažai argumentų. Jo nuomone, vieta pilies statybai čia daugeliu atžvilgių buvusi nepaprastai patogi. Netoli Skuodo senovėje stovėjo Apuolės, Impilties, Puodkalių, Luknės, Klaišių, Urvių, Užluobės ir keletas kitų pilių. Pati patogiausia vietos atžvilgiu galėjusi būti Pirmųjų Kulų pilis, nes čia – aukšta vieta, iš kurios, dar kiek palypėjęs, galėjai matyti net Mosėdį, Apuolę, Salantus, Gramzdą ir daugelį kitų strateginiu požiūriu tuo metu svarbių vietovių. Istorija liudija, kad senovės lietuviai ir žemaičiai savo pilims statyti pasirinkdavo aukštesnes vietas. Tokias pilis sunkiau būdavo įveikti priešui, o, kilus pavojui, pilies gynėjai, uždegtę laužus, signalą apie priešą greitai galėdavo perduoti netoli buvusių pilių įguloms.

Anot J. Normanto, ši vietovė patogi ir grunto požiūriu – čia glūdi septynių metrų storio tvirto, riebaus molio sluoksnis, o po juo – 5–10 cm storio lyg betonas kietas sluoksnis, tada – tuštuma, o dar toliau – 3 m smėlio, po kurio – dribsmėlis (plavūnas).

Patogi ši vieta dar ir tuo, kad čia pakankamai buvo geriamo vandens. Šioje teritorijoje trykšta ir gydymųjų savybių turintys šaltiniai. Vienas iš tokių šaltinėlių, buvusių netoli Kulų kapinių, senųjų vietos gyventojų buvo vadinamas stebuklingu. Dabar jis jau užlietas vandeniui.

Kiek kitokios pozicijos laikosi istorikas Edmundas Rimša. Jo nuomone, Skuodo miesto įkūrėjas Jonas Chodkevičius tik puoselėjęs mintį pastatyti pilį. Tą savo svajonę jis įkūnijęs miesto herbe. E. Rimša mano, kad šis Chodkevičiaus noras likęs neįgyvendintas. Tam galėjo sutrukdyti karas, lėšų trūkumas.²

Taigi egzistuoja dvi hipotezės. Būsimiesiems Skuodo istorijos tyrinėtojams dar reikės atsakyti į klausimą, kuri iš jų teisinga, o gal atsiras ir naujų.

Pirmosios žinios apie Skuodą. Apuolės istorija

Kad Skuodo apylinkėse dar prieš Kristaus gimimą gyveno žmonės, liudija Apuolės piliakalnio kasinėjimai. Manoma, kad Apuolės pilis senais laikais buvo pilis-slėptuvė. Tokiuose piliakalniuose žmonės nuolat negyvendavo. Čia jie iš artimiausių apylinkių subėgdavo slėptis, kai kildavo pavojus. Apuolės piliakalnio istoriją iš dalies nušviesta IX a. švedų rašytiniame šaltinyje – Rimberto kronikoje „Vita sancti Anscharii“. Joje rašoma, kad švedams priklausę kuršiai jau seniai prieš juos buvo sukilę. Danai surinkę laivus ir atplaukę į kuršių žemę, norėdami apiplėšti juos ir pavergti. Krašte buvę penki miestai (pilys). Gyventojai, sužinoję, kad atvyksta danai, susispietė draugėn ir ėmė gintis. Kuršiai danus sumušė, paėmė jų laivus, daug aukso, sidabro ir kito jų turto. Apie tai sužinojęs švedų karalius Olafas pasiryžo padaryti tai, ko neįstengė danai. Jis sutelkė kariuomenę ir atvyko į kuršių žemę. Kronikoje rašoma, kad iš pradžių švedai pasiekė kuršių miestą Seeburg (manoma, kad tai – Grobionis pilis), kuriame tuo metu buvo 7 000 karių. Jį nusiaubė ir sudegino. Po penkių dienų pasiekė kitą miestą – Apulį, kuriame rado 15 000 karių. Atvykus švedams, apuliškiai užsidarė pilyje ir kovoję aštuonias dienas, tik devintąją pasidavė ir pasižadėjo gražinti anksčiau paimtą grobį ir nuo kiekvieno gyventojų duoti po pusę svaro sidabro, mokėti mokesčius bei klausyti švedų.

Be abejo, kad minėtą rašytinį šaltinį reikia vertinti kritiškai. Aki vaizdu, kad švedų metraštinkas labai padidino Apuolės gynėjų skaičių. Norint šiam laimėjimui suteikti daugiau reikšmės, galėjo būti padidintas ir grobio dydis. Tačiau, kad ir kaip tai bebūtų aprašyta, šis rašytinis šaltinis rodo, kad tais laikais Apuolė buvo išskirtinės svarbos pilis.³

Daugiausiai žinių apie šios pilies istoriją suteikė piliakalnio teritorijoje 1928, 1930–1932 m. vykę archeologiniai tyrinėjimai. Jų metu paaiškėjo, kad galima išskirti kelis piliakalnio gyvavimo laikotarpius.

Pirmajame piliakalnis neturėjo žymesnių įtvirtinimų ir jame nebuvo nuolat gyvenama. Veikiausiai tuo laikotarpiu ten buvo piliakalnis-slėptuvė.

Antruoju laikotarpiu piliakalnis jau turėjo nedidelį (apie 1,5 m) pylimą, kurio vidaus pusėje stovėjo 2 m pločio siena (jos aukščio šiandien jau nebeįmanoma išsiaiškinti). Skersiniame piliakalnio pjūvyje aiškiai matosi išsiskiriantis degėsių sluoksnius – spėjama, kad tai sudegusios pilies likučiai. Tarp degėsių buvo rasta storagalė apyrankė, datuojama V amžiumi. Pagal šį radinį galima spėti, kad čia anksčiau stovėję įtvirtinimai galėjo būti sunaikinti apie V a., kilus gaisrui.

Trečiuoju laikotarpiu, jau po minėtojo gaisro, pylimas iš naujo buvo sustiprintas, paaukštintas iki 6,5 m ir paplatintas iki 30 metrų. Pylimo viršus vėl buvo sustiprintas ažuolinių rąstų ir akmenų užtvaramis. Įdomi šių užtvartų struktūra. Rąstai buvo kraunami horizontaliai. Pačioje apačioje buvo dedami ažuoliniai rąstai, o viršuje – pušiniai ir egliniai. Horizontaliai sudėti rąstai buvo stiprinami vertikaliai sukaltais ažuoliniais rąstais bei ažuolinėmis vinimis. Tarp sienų susidarę tarpai buvo priplūkiami molio. Sienai naudotų rąstų diametras 10–20 centimetrų. Atidengtos užtvartos aukštis siekė iki 90 cm, bet tikėtina, kad ji yra buvusi aukštesnė. Šis laikotarpis datuojamas VI–IX a., nes aiškiai išsiskiriančio sluoksnio paviršiuje buvo susidurta su IX a. radiniais.

Ketvirtuoju (paskutiniuoju) savo gyvavimo laikotarpiu (X–XIII a.), piliakalnis įgavo dabartine išvaizda: pylimas buvo padidintas iki 7,5 m aukščio ir 38 m pagrindu.

Greitai po to piliakalnio reikšmė sumažėjo, pasikeitė ir jo funkcijos – XV–XVI a. pylimo viršuje buvo laidojami mirusieji.

Archeologinių kasinėjimų metu tyrinėjant aikštelę, keliuose atidengtuose plotuose buvo susidurta su gana storu kultūrinio sluoksnio, kuriame surasta žiemosios keramikos šukių, strėlių antgalių, audimo svorelių, varpstelių ir nemažai suanglėjusių grūdų (kviečių, miežių, rugių, avižų, žirnių).⁴ Visi šie Apuolės piliakalnio radiniai liudija, kad Skuodo apylinkėse V–IX a. žmonės vertėsi žemdirbyste, mokėjo austi. Žemdirbystėje buvo taikoma sėjomaina. Ypačingą archeologų susidomėjimą sukėlė piliakalnio aikštelėje atidengtas 2 metrų gylio šulinys. Sudurpėjusiame dirvožemyje surastas dar palyginti neblogai išsilaikęs užsikonservavęs 4,5 m ilgio ir 4 m pločio medinis rentinys. Šis radinys leidžia daryti išvadą, kad pavojaus atveju pilyje buvę žmonės vandeniu apsirūpindavo iš šulinio.⁵

(Nukelta į 6 p.)

Bartuvos vingiai ir salos Skuode. Nuotrauka iš Ginto Andriekaus archyvo

Jonas Karolis Chodkevičius (1560–1621). Paveikslas saugomas Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje. Nuotrauka iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 5 p.)

Skuodo vietovardis istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1253 m. – Kuršo vyskupo ir Livonijos ordino magistro Kuršo žemės pietinių sričių dalybų dokumente (tekstas spausdinamas p. 3). Tuo metu Skuodas įėjo Ceklio srities teritoriją.⁶

XIII a. pr. Lietuvai iškilo didelė grėsmė iš Šiaurės vakarų – į Lietuvą taikėsi Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordina. Vėliau, kai Livonijos ordinas, užkariavęs latvių ir kuršių žemes, pasiekė dabartinės Lietuvos sieną, Skuodas atsidūrė pačioje Livonijos ordino pašonėje. Tada prasidėjo aršios žemaičių kovos su Livonijos ordinu.

Vienas iš didžiausių XIII a. mūšių tarp Livonijos ordino ir žemaičių įvyko 1259 m. prie Skuodo. Plačiai šis mūšis aprašytas Bruklino išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“⁷.

Mindaugui susitaikius su Livonijos ordinu (1251), žemaičiai toliau tęsė savo atskirą politiką – intensyviai puldinėjo Livoniją. Tik 1257 m. buvo sutartos dvejų metų paliaubos, kurios reiškė naujus abiejų pusių pasirengimus tolesnei kovai. Vos tik pasibaigė paliaubos, žemaičiai vėl pradėjo savo žygius į Kuršą. Eiluojoji Livonijos Kronika gana plačiai aprašo tuos įvykius. Iš jos sužinome daug įdomių žinių ir apie senosios religijos bei kultūros istoriją. Pasakojama, kad žemaičių kariuomenė, kurioje buvo 3 000 vyrų, įsiveržė į Kuršą. Žemaičių žynys-aukotojas metęs burtus ir nuspėjęs žemaičiams pergalę. Tada buvo užmuštas ir paaukotas gyvulys, o kariai pažadėjo dievams trečdalį laimėto grobio. Kronikoje aprašytas žemaičių kunigų (kunigaikščių) pasitarimas puotos metu, tačiau joje nepaminti nei tų kunigaikščių vardai, nei šio žygio vado vardas. Patyrę apie priešą, Kuršo pilių riteriai rinko atvykusius piligrimus, mobilizavo vietinius kuršius; net iš Klaipėdos įgulos buvo atsiųsta žmonių. Tuo tarpu žemaičiai rinko kuršių grobį, nes jie, anot Kronikos, buvo nutarę pasipūtėlius kuršius nubausti, pagrobti jų moteris ir vaikus, parsiginti arklių ir raguočių, pasiimti

nelaisvėn bernų ir mergų. Na o visą paskutiniųjų metų derlių turėję pasidalyti tie, kurie tame mūšyje dalyvavo. Anot žemaičių vado Alimino 1255 m. pasakytų žodžių, vienas iš pagrindinių žemaičių žygių į Kuršą tikslų buvę neleisti kryžiuočiams įsikurti Žemaitijos⁸ pasienyje – Kurše. Kuldigos komtūras Bernhardas von Karenas, pasivijęs su grobiu grįžtančius žemaičius, bandė Skuodo laukuose jiems pastoti kelią. Susirėmimo metu užpuolikai buvo sumušti. Žuvo 33 riteriai ir didelė dalis jų pusėje kovojusių karių.

Kompliatyvinė Fabricijaus XVI a. Livonijos kronika nurodo, kad žuvo apie 1 500 Ordino kariuomenėje buvusių žmonių. Tų vėlyvų duomenų negalima laikyti tiksliais, tačiau jie parodo, kad Skuodo kautynėse žuvusių piligrimų ir Livonijos vokiečių skaičius buvo didelis. Anot minėtosios kronikos, vykstant Skuodo mūšiui, kuršiai „per anksti neteko drąsos“, pasitraukė iš kovos lauko ir tuo dar labiau padidino žemaičių laimėjimą.

Archeologiniai kasinėjimai rodo, kad Skuodo kautynės vyko 6 km į pietvakarius nuo Skuodo – Luknių kaimo teritorijoje.

Žemaičių pergalė 1259 m. paskatino sukilti žiemgalius ir išvaryti iš savo krašto Livonijos ordino bei ten šeimininkavusius Rygos arkivyskupo paskirtus viršininkus.

Pergalė Skuodo mūšyje žemaičius labai padrąsino naujiems žygiams, iš kurių pats svarbiausias buvo 1260 m. dabartinės Latvijos teritorijoje, šalia Liepojos, įvykęs Durbės mūšis.

Norint susisiekti su Livonija, Žemaitija Kryžiuočių ordinui buvo labai reikalingas tiltas. XIV a. pasiekti Livoniją per Ceklį (Palangos–Šventosios pajūrių) kryžiuočiams jau buvo nesaugu.

Taigi Kryžiuočiai žūt būt norėjo užkariauti žemaičius, o šie, nors ir pasitaikė viena kita išdavystė, narsiai gynėsi. Žemaičiai, kurie tuo metu savo veiksmus derino su kaimynais aukštaičiais, prieš Ordiną kovojo vieningai.

Spėjama, kad nemažas būrys Skuodo apylinkės gyventojų dalyvavo Durbės kautynėse. Nuo Skuodo iki Durbės tiesiu spinduliu – vos apie 40 kilometrų.

Šiek tiek žinių apie skuodiškių dalyvavimą Skuodo kautynėse yra palikęs Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Remdamasis mums nežinomais šaltiniais (tikėtina, kad iki mūsų dienų neišlikusiais), savo „Antano Tretininko“ knygelėje jis rašo, kad Mindaugo įsakymu sutelktieji žemaičiai, prieš išvykdami į Durbės mūšį, Salantų Alkos kalne aukojo savo dievams. O po mūšio žemaičiai aštuonis belaisvius vokiečius atsivedė į Puodkalių pilį ir sudegino juos dievų garbei už pergalę⁹.

1291 m. istoriniuose šaltiniuose Skuodo žemė minima jau kaip šios apylinkės valdymo centras¹⁰.

Žinių, iš kurių galėtume ką nors daugiau sužinoti, kas vyko Skuode po jau paminėtų įvykių, nerandama. Na o kas tuo laikotarpiu vyko Žemaitijoje?

1390 m. dvidešimt pagrindinių Žemaitijos sričių kilmingųjų Karaliaučiuje sudarė taikos ir prekybos sutartį ir Didžiajam kunigaikščiui Vytautui, didžiajam Ordino maršalui ir riteriams pažadėjo padėti kovoti su jų priešais. Kryžiuočiams tik 1399 m. pabaigoje pasisekė trumpam įkelti koją į Žemaitiją. Čia jie, nieko nelaukdami, pasistatė pilių, Žemaičiams paskyrė Ordino vietininką. Šis įvedė kietą tvarką, pradėjo imti įkaitus. Žemaičiai tuo buvo nepatenkinti ir, Vytautui Didžiajam žinant bei pritarant, jau 1401 m. kovo mėnesį sukilo ir sunaikino dvi kryžiuočių piliis, o jų įgulas paėmė nelaisvėn.

Per ilgą kovą su Kryžiuočių ordinu laikotarpį žemaičių kraštas buvo labai nualintas – daugiau negu kitos Lietuvos žemės. Tokio-

mis sąlygomis čia, priešingai negu kitose Lietuvos vietose, XIV a. negalėjo išaugti žymesnių miestų. Skuodas tais šimtmečiais taip pat buvo vėjų kryžkelėje, todėl galimybės jam augti, skleisti garsą apie save buvo menkos.

Lėtai Žemaičiuose įsitvirtino krikščionybė. Nors Žemaitijoje jau 1417 m. buvo įkurta Medininkų vyskupija, tačiau apkrickstyti šias žemes buvo sunkiai, bažnyčių skaičius ilgą laiką čia buvo nedidelis.

Pirmąją evangelikų liuteronų bažnyčią Skuode 1564–1569 m. pastatė kunigaikštis, Žemaitijos seniūnas, LDK didysis maršalka, Lietuvos delegacijos Liublino seime vadovas, Livonijos valdytojas Jonas Chodkevičius (1537–1579), s. Jeronimo, padovanojęs parapijai 2 hufus (apie 1 ha) ariamos žemės ir pastatęs kunigui namą. J. Chodkevičius pasirūpino ir tuo, kad atsirastų prieglaudos namai ir jų išlaikymui užrašė 6 hufus (apie 3 ha) pievų ir miško.

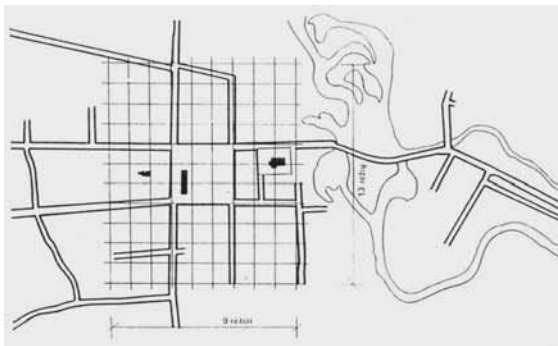
Iš pradžių Skuodo liuteronų evangelikų bažnyčioje pamaldas laikydavo atvažiuojantis kunigas, o nuo 1603 m. iki XIX a. II p. parapija turėjo nuolat Skuode gyvenantį ir dirbantį kunigą. Tuo laikotarpiu parapijai priklausydavo apie 1250 tikinčiųjų.

Romos krikščionių katalikų bažnyčia Skuode atsirado kiek vėliau. Žinoma, kad 1567 m. J. Chodkevičius miesto aikštėje pastatė paminklinį kryžių, kurį žmonės vadino Mūro kryžiumi. Kol mieste nebuvo krikščionių katalikų bažnyčios, prie šio paminklo buvo laikomos ir pamaldos. Vyskupas M. Valančius rašo, kad pirmąją medinę katalikų bažnyčią mieste apie 1614 m. pastatė ir ją turto aprūpino J. Chodkevičius. Patronato teisę steigėjas pasiliko sau ir savo įpėdiniams. Jis buvo iškėlęs sąlygą, kad jei kuris nors įpėdinis pereis į kitą tikėjimą, Skuodo bažnyčios patronato teisę pereis Žemaičių vyskupui.

Vyskupas J. Tiškevičius Skuodui suteikė dekanato centro statusą. Prie bažnyčios buvo įsteigta Krikščioniškojo mokslo brolija, o vėliau – Ūkininkų šv. Izidoriaus brolija. 1646 m. Skuodo bažnyčia tapo prepozitine, joje kasdien buvo giedamos Švč. Mergelės Marijos valandos ir jos garbei laikomos šv. Mišios. Skuodo klebonui buvo suteiktas infulato titulas – teisė nešioti mitrą.¹¹ 1724 m. jau kitas Skuodo valdytojas – K. Sapiega, matydamas, kad Bartuvos upė plauna bažnyčios pamatus, paskyrė žemės sklypą naujai bažnyčiai statyti. 1725 m. Sapiegos rūpesčiu buvo pastatyta Švč. Trejybės bažnyčia, kurią konsekrovo vyskupas Antanas Dominykas Tiškevičius (1692–1762). Ji Skuode stovėjo daugiau negu šimtą metų. 1835 m. arti bažnyčios gyvenęs žydas, kepdamas duoną ir riestainius, netyčia uždegė savo namus. Gaisro metu supleškėjo ir bažnyčia.

1847 m. tuometinis Skuodo krikščionių katalikų parapijos klebonas Jonas Sudimtas sušaukė apylinkės dvarininkus ir sudarė su jais sutartį. Dvarininkai pasižadėjo išmūryti bažnyčią už 1900 rublių. Pinigus turėjo sudėti parapijiečiai. Pastarųjų pareiga buvo parūpinti bažnyčiai ir reikiamas statybines medžiagas. Klebonas šią sutartį paskelbė parapijiečiams. Šie noriai sutiko prisidėti prie naujos bažnyčios statybos ir pradėjo degti bažnyčios statybai reikalingas plytas. Kai kurios jų buvo nupirktos Kurše. Puikus bažnyčios pastatas buvo sumūrytas per porą metų. Jos konsekrovimo iškilmes savo „Pastabose“ vyskupas M. Valančius taip aprašo:

„1850. VII. 15 aš nuvažiavau į Skuodą. Žmonės priėmė mane neapsakomai džiaugsmingai, nes iki tol nebuvo vyskupo matė. Padirmavojau 3 544 žmones. Liepos 16 d. pakonsekrovau bažnyčią. Didžiajame altoriuje padėjau šventųjų kentėtojų Probo, Bonifaco ir Vincentos relikvijas. Pabaigus apeigas, kad dėkavau klebonui už bažnyčios pamūrijimą, šis pasakė: „Ganytojau! Du didžiu daiktu

XVI a. II p. Skuodo retrospektyvinė schema. Sudarė A. Pilypaitis

Dievo malonėje žengiame visi amžinybėn, kai aš kalaviją AVF THV. Todėl tyras aš nuo nuodėmės prieš amžiną gyvenimą (užrašas vokiečių kalba)
Skuodo budelio kalavijo (1525 m.) kopija, saugoma Skuodo muziejuje. Nuotrauka iš Skuodo muziejaus rinkinių

padariau savo amžiuje: pamūrijau bažnyčią ir perleidau vyskupo aplankymą. Dabar galiu drąsiai pasakyti, kad bet kuris klebonas yra dauggalis, nes, teturėdamas kišenėje 18 rublių, pradėjau fabriką ir pabaigiau.“¹²

Staciatikių cerkvė Skuode atsirado XIX a. pabaigoje. Kurį laiką rusų valdininkai ir jų šeimų nariai melsdavosi viename buvusio Skuodo dvaro kambaryje. Kareivinėse taip pat buvo maldos namai. Prie jų gyveno šventikas. 1887 m. vieni maldos namai buvo rekonstruoti ir vietoje jų pastatyta nuolat veikusi cerkvė. Jai buvo atiduota iš Kęstaičių atimta žemė.

Skuodui suteikiamos Kulmo ir Magdeburgo teisės

Skuodo apylinkės pradėjo atsigauti XV–XVI amžiuje.

Skuodas dėl savo geografinės padėties (buvo šiauriausioje tuometinės Gintališkės apskrities dalyje, ribojosi su Kuršo bei Grūstės apskritimi) iki XVI a. buvo priskiriamas tai vienai, tai kitai apskričiai, o kartais ir pats tapdavo apskrities centru. Yra pagrindo manyti, kad tuo laikotarpiu Skuodas priklausė Didiesiems Lietuvos kunigaikščiams.

Iš pradžių Skuodo dvaras buvo nedidelis. Laikui einant jis labai išaugo. Plėtėsi prekyba su Rytprūsiais, o per juos – ir su tolimesniais kraštais. Tada Skuodas, būdamas prie didžiojo susisieki-

(Nukelta į 8 p.)

(Atkelta iš 7 p.)

mo kelio, prekybos srityje atliko savotiško tarpininko vaidmenį.

XVI a. II p. pagyvėjus prekybai lietuviškais grūdais su užsieniu, Skuodo dvarui susidarė sąlygos sustiprėti ekonomiškai. Pagyvėjusi prekyba ir amatai dvarų valdytojams ir savininkams duodavo nemažas papildomas pajamas.

Ekonomiškai ir politiškai įsigalėjusios didikų šeimos, ieškodamos naujų pasipelnymo šaltinių, XVI a. II p. – XVII a. I p. pradėjo steigti naujus miestus. Tokiomis aplinkybėmis buvo įkurta keletas didelių žemių plotus valdžiusių didikų tėvonių miestų. Vienas iš tokių buvo Skuodas. 1568 m. Žygimanto Senojo sūnus Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius, paskutinysis Jogailaičių dinastijos valdovas, kurio valdymo metu Lenkija ir LDK susijungė, sudarydamos konfederaciją – Abiejų Tautų Respubliką, Žygimantas Augustas (1520–1572) didikui Jonui Chodkevičiui, tuo metu ėjusiai svarbias pareigas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Lietuvos stalininko, Platelių, Telšių, Rumšiškių, Kauno, Žemaičių seniūno, Didžiojo Lietuvos maršalkos ir kt.), patvirtino dar iš tėvų gautą grafo titulą ir padovanojo Grūstės-Skuodo valsčių, kuriam priklausė beveik visa šiaurės Lietuvos sritis su Pikelių, Židikų, Renavo, Žemalės, Barstyčių, Ylakių, Truikinų ir Skuodo miesteliais, kuriuose gyveno apie 10 tūkstančių gyventojų.

Jonas Chodkevičius, norėdamas paskatinti miestelio augimą ir pritraukti į jį daugiau vokiečių, 1572 m. gegužės 17 d. Skuodui išrūpino Kulmo teisių privilegiją. Prie dvaro besikuriančią miestelio dalį J. Chodkevičius pavadino savo vardu – Johanesbergu (Jono pilimi).

Miesto įkūrimo dokumentas buvo parašytas lotyniškai. Jo originalas yra dingęs. Išliko tik vertimas į vokiečių kalbą (išversta XVII a. pab.). Net keliose publikacijose¹³ rašoma, kad Skuodo miesto įkūrimo dokumentą dar Antrojo pasaulinio karo išvakarėse saugojo seniausias miesto gyventojas – Katerfeldas. Vėliau jis pasitraukė į Vokietiją. Nuo to laiko šio dokumento likimas nežinomas. Tikėtina, kad Katerfeldas jį išsivežė su savimi.

Su Skuodo miesto įkūrimo dokumentu galima susipažinti 1923 m. išspausdintame leidinyje „Tauta ir žodis“ (A. Seraphim, „Kulmischer und Magdeburgischer Hicht für Szkudy (1572)“, *Tauta ir žodis*, 1923, d. 1, p. 79).

Magdeburgo ir Kulmo ar Šrodos teisė buvo įvedama beveik visuose Lietuvos miestuose. 1776 m. iš mažesnių miestelių ji buvo atimta ir palikta tik Vilniui, Kaunui, Trakams bei keliems kitiems didesniems miestams. Magdeburgo teisė geriausiai prigijo lietuvių apgyvendintoje teritorijoje. Ten ji prasiplėtė, tapo polonizacijos įrankiu. Skuodui Magdeburgo teisė buvo duota ne lenkinimo, o ekonominiams tikslais, nes miesto įkūrėjas J. Chodkevičius save laikė lietuviu. Iš Magdeburgo teisių suteikimo Skuodui dokumento mato, kad Chodkevičius norėjo į Skuodą pritraukti kuo daugiau vokiečių amatininkų. Tarp dokumentą pasirašiusių yra ir vėlesnio Skuodo valdytojo Jono Stanislovo Sapiegos parašas, nors jis gyveno ne tuo laiku (mirė 1635 m.). Tai, be abejo, vėliau atsiradęs parašas, t. y. tada, kai Skuodas pateko Sapiegų nuosavybėn ir kai dokumentą turėjo patvirtinti Sapiegos. Dokumento turinys toks:

„Ponas, matydamas daug dorų žmonių atsiradus jo dvare, Skuode bei Žemaičiuose, ir matydamas atsirasiant tokių ir daugiau, davus jiems žemę, tam tikrą teisę ir laisvę, nutarė įsteigti ir toliau miestą vadinti Johanesbergu.

1. Galima miestelėnams įkurti savo bažnyčią.

2. Kolonistai gali išpažinti Liuterio Augsburgio tikėjimą, laikyti kunigus ir nekludomai bei nevaržomai atlikti savo pamaldas, bet niekas neturi drausti pereiti į katalikų tikėjimą.

3. Leidžiama statyti špitolę.

4. Miesto taryba, burmistras ir fogtas renkami pačių miestelėnų.

5. Teisme vadovaujamosi Kulmo ir Magdeburgo teisėmis.

6. Apeliacijos instanciją sau pasilieka ponas, bet niekada negalima praeiti ar apeiti žemesnių instancijų.

7. Jei ko trūktų aukščiau minėtose teisėse, tai Ciesoriaus teisė papildoma visais spragas.

6. Kriminalinėse bylose neleidžiama pas poną apeliuoti.

9. Fogtas turi būti vokietis, o pilies komendantas turi gerai mokėti vokiečių kalbą.

Toliau sakoma, kad miestelėnai gali laisvai prekiauti. Žydai ir nekrikščionys neprileidžiami prie savivaldybės reikalų ir neturi teisės nei prekiauti, nei amatu verstis. Miestui dovanojama žemė ir už tai nustatomi mokesčiai. Duodama teisė statyti malūnus, plytines, kalkinyčias, bravarus, karčemas ir kt.

Privilegijoje sakoma, kad dvylika metų miestas atleidžiamas nuo mokesčių, o paskui bus nedideli mokesčiai. Miestelėnai gali laisvai žvejoti, medžioti bei naudotis miškais. Išimtinė privilegija yra laikyti prekių sandėlius. Svetimiesiems pirkliais prekiauti leidžiama tik su miestelėnais.

Miestas tuo metu turėjo savo teismą ir galėjo bausti net mirties bausme pakariant. Šiam tikslui vieno varsto atstumu nuo miesto (dabartinės Dariaus ir Girėno gatvės gale) buvo pastatytos kartuvės. Skuodas turėjo ir savo budelį. Žinoma ir tuometinio budelio pavardė. Tai buvo Grigeris. Jis gyveno Šarkės gatvėje. Budelis buvo etatinis. Jis ne tik vykdavo mirties bausmes, bet ir plakdavo, kankindavo. Budelio kalaviją labai išsamiai yra aprašęs Mykolas Gadonas. Tokių kalavijų Lietuvoje išliko labai nedaug. Šis kalavijas atiteko Vilniaus generalgubernatoriui. Vėliau grafas E. Tiškevičius pasirūpino, kad kalavijas būtų perduotas Vilniaus senienų muziejui. Šiuo metu Skuodo budelio kalavijas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje Vilniuje. Skuodo muziejus turi tik jo kopiją.

1764 m. vasario 2 d. Aleksandras Sapiega raštu patvirtino miestelėnams visas jų ankstesnes teises ir laisves. 1797 m. gruodžio 15 d. Skuodo miestelėnų skunde rašoma, kad tuometinis Skuodo grafystės administratorius K. Lipinskis nepaiso tų privilegijų, ir, nuolat jas pažeisdamas, pasipelnymo tikslais siekia pajungti Skuodo miestelėnus savo valdžiai. Esą, K. Lipinskis padidinęs mokesčių už žemę nuo 48 iki 60 grašių už margą. Miestelėnams, kaip ir anksčiau, buvo leidžiama išsivirti degtinės vestuvėms ar šiaip namų reikmėms. Valstiečiai turėjo teisę savo namus parduoti ar užrašyti paveldėtojams. Valstiečiai buvo priverstinai varomi į vilkų medžioklę. Renkant činšą, tvarkai palaikyti kartais į pagalbą būdavo kviečiami kazokai.

Miestelėnai, skirtingai negu valstiečiai, turėjo teisę būti plakami per pečius.

Skuodo miestas anais laikais turėjo savo raštininką, šešis tarėjus, 17 specialybių amatininkų. Žinoma, kad 1623 m. Skuode gyveno apie 1150 gyventojų. Pagal tuometinę sudėtį 33 proc. jų sudarė vokiečiai, apie 50 proc. lietuviai, likusieji buvo latviai ir kitų tautybių. Žydu tuo metu Skuode negyveno. Čia buvo labai daug karčemų, ypač plito prekyba alkoholiu. Skuodo dvaro inventoriuje (LVIA, F. 525,

(Nukelta į 10 p.)